

מראה מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

גיטין מה. - בענין פדיון שבויים

נקודות שנידונו בשיעור זה:

- במשנה מבואר שאין פודים את השבויים ביותר מכדי דמיהן. מה הן "דמיהן" של השבוי?
- למי שסובר שאין פודים את השבויים ביותר מכדי דמיהן משום דוחקא דציבורא - מה הדין אם בני הציבור עצמם רוצים לפדות ביותר מכדי דמיו?
- למ"ד שאין פודין את השבויין יותר מכדי דמיהם כדי שלא ישבו הגויים שבויים רבים, אמאי הותר לאדם לפדות את עצמו בכל ממונו - אפילו בהרבה יותר מכדי דמיו?
- תלמיד חכם, מתי פודים אותו ביותר מכדי דמיו, ולמה?

1. משנה וגמרא גיטין מה., וז"ל, "משנה אין פודין את השבויין יתר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם, ואין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם, רשב"ג אומר מפני תקנת השבויין. גמרא איבעיא להו: האי מפני תיקון העולם - משום דוחקא דציבורא הוא, או דילמא משום דלא לגרבו ולייתו טפי? ת"ש: דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתליסר אלפי דינרי זהב, אמר אביי: ומאן לימא לן דברצון חכמים עבד? דילמא שלא ברצון חכמים עבד.

ואין מבריחין את השבויין מפני תיקון העולם רשב"ג אומר מפני תקנת שבויין. מאי בינייהו? איכא בינייהו, דליכא אלא חד.

2. שולחן ערוך יורה דעה סימן רנ"ב סעיף א' - ג', וז"ל "א פדיון שבויים קודם לפרנסת עניים ולכסותן, ואין מצוה גדולה כפדיון שבויים. הילכך לכל דבר מצוה שגבו מעות בשבילו, יכולים לשנותן לפדיון שבויים, ואפילו אם גבו לצורך בנין בית הכנסת, ואפילו אם קנו העצים והאבנים והקצום לצורך הבנין, שאסור למכרם בשביל מצוה אחרת, מותר למכרם לצורך פדיון שבויים. אבל אם בנאוהו כבר, לא ימכרו אותו. (ומ"מ הנודר סלע ללדקה, אין פדיון שצויים בכלל ואין לפדות צלע זו רק מדעת בני העיר (מהרי"ק קורט"ז) כדלקמן סימן רנ"ז סעיף ד").

ב המעלים עיניו מפדיון שבויים עובר על לא תאמץ את לבבך (דברים טו, ז), ועל לא תקפוץ את ירך (דברים טו, ז), ועל לא תעמוד על דם רעך (ויקרא יט, טז), ועל לא ירדנו בפרך לעיניך (ויקרא כה, נג), ובטל מצות פתוח תפתח את ירך לו (דברים טו, ח), ומצות וחי אחיך עמך (ויקרא כה, לו), ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח), והצל לקוחים למות (משלי כד, יא), והרבה דברים כאלו.

ג כל רגע שמאחר לפדות השבויים היכא דאפשר להקדים הוי כאילו שופך דמים.

3. רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ח' הלכה י"ב, וז"ל, "אין פודין את השבויים ביתר על דמיהן מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם לשבותם, ואין מבריחין את השבויים מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים מכבידין עליהן את העול ומרבים בשמירתן."

4. דרך אמונה (להגר"ח קנייבסקי) שם, וז"ל,

סס (רלה) וצמקוס שיש חשש שיהרגוהו נחלקו האחרונים וכתבו דבזמניו לכ"ע חייבין לפדותן במקום סכ"נ: (עט) ואין מצריחין את השבויים. (רלו) להשתדל לעזור להם לצרות דרך ערמה (רלו) וכן אין משיאין להן ענה שיצרחו (רלח) אבל כל יחיד שיכול לצרות צורח ואין לו לחוש על שאר השבויים שיושבים שם יאפי' מדת חסידות אין צוה: (פ) שלא יהיו האייבים כו'. (רלט) ואפי' אין שם אלא שבוי אחד חוששין שיכנידו העול על השבויים שיצבו אח"כ. (רמ) אין בולעין דיגרי זהב במלחמה להלילן מיד הגויים מפני סכ"נ שאם יודע להגויים ינקעו כריסם של כל השבויים לנקש שם דיגרי זהב:

(ער) אין פודין. (רכו) ואפי' אשה שיש חששא דעריית (רכז) ואפי' מנכסיו של השבוי עצמו: (עז) ביתר על דמיהן. (רנח) כעצד הנמכר בשוק (רכט) וי"א דמשערין לפי עשרו וממונו וחשיבותו (רל) וי"א דמשערין כמו שפודין שבויי גויים וצמקוס הרדב"ן מנמד זכות על מה שהין נוהרין עמה צוה ופודין בהרבה יותר מדמיהן וכחצ כמה טעמים וסיים דמלוא רצה יש צוה ע"ש יעי' בסמוך בשם הב"ח: (עח) לשבתם. (רלא) אבל את עצמו יכול לפדות בכל מה שירצה (רלג) והאחרונים פסקו דגם את שאר קרוביו ואפי' את כל אדם אם ריזה יכול לפדות בכמה שירצה אלא שאין מחייבין אותו דעיקר הטעם משום דוחק הציבור ולכן אם אחד רוצה לפדות מותר וכן המנהג (רלג) וי"ש לח"ח או אפי' אינו ח"ח אלא שהוא תלמיד חריף ואפשר שיהי' אדם גדול שפודין איתו בדמים מריצים (רלד) יצוה אפשר גם לכיף את הציבור ואם הצעל חייב לפדות את אשתו ביותר מדמיה עי' באה"ע סי' ע"ח ובאחרונים

5. **גמרא כתובות נב.**, וז"ל, "תנו רבנן: נשבית והיו מבקשין ממנו עד עשרה בדמיה, פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה, רבן שמעון בן גמליאל אומר אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהם מפני תקון העולם. הא בכדי דמיהן פודין אע"ג דפרקונה יותר על כתובתה, ורמינהי: נשבית והיו מבקשין ממנו עד עשרה בכתובתה פעם ראשונה פודה, מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה, ר"ש בן גמליאל אומר: אם היה פרקונה כנגד כתובתה פודה, אם לאו אינו פודה! רבן שמעון בן גמליאל תרי קולי אית ליה."

6. **ר"ן גיטין מה. (דף כג. בדפי הרי"ף),** וז"ל, "או דילמא דלא ליגרו בהו ולייתו טפי. כלומר כדי שלא ימסרו עובדי כוכבים נפשם עליהם לגנוב מהם הרבה מפני שמוכרין אותם ביוקר, ונפקא מינה אם יש לו אב עשיר או קרוב שרוצה לפדותו בדמים הרבה ולא יטילהו על הצבור. ואמרינן תא שמע דלוי בר דרגא פרקא לברתיה בתריסר אלפי דינרי, אלמא דמתני' משום דוחקא דצבורא הוא, ודחי אביי מאן נימא לן דברצון חכמים עבד דילמא שלא ברצון חכמים עבד, הילכך בעיין הכא לא איפשיטא וי"א דאפי"ה מיפשטא מדתניא בפי נערה שנתפתתה (דף נב א) נשבית והיו מבקשין ממנה עד עשרה בדמיה פעם ראשונה פודה מכאן ואילך רצה פודה רצה אינו פודה רבן שמעון בן גמליאל אומר אין פודין את השבויין יותר על כדי דמיהן מפני תקון העולם, אלמא לרבן שמעון בן גמליאל אע"ג דליכא דוחקא דצבורא כי התם דבעל חייב לפדותה אין פודין כי היכי דלא ניגרי בהו, ופסק שם הרי"ף ז"ל כרשב"ג ונראה שפסק כן משום דסתם מתני' דהכא כותיה. וליכא למימר דתי"ק דהתם נמי מודה כסתמא דמתני' אלא דאיהו ורשב"ג בטעמא דתקנתא פליגי דתי"ק סבר דמשום דוחקא דצבורא הוא ומשום הכי אמר דפעם ראשונה פודה אפי' עד עשרה בדמיה כיון דליכא הכא דוחקא דצבורא דהא בעל חייב לפדותה ורשב"ג סבר דמשום דלא ניגרי בהו הוא, דלא משמע הכי, דמתניתין דהכא ודרשב"ג בחד לישנא מיתנו ומדטעמיה דרשב"ג כי היכי דלא ניגרו בהו משמע דטעמא דמתני' נמי משום הכי הוא ותי"ק דהתם לית ליה מתני' כלל, הילכך בעיין מיפשטא מההיא אע"ג דלא איפשטא הכא. ואשכחן דכוותיה בעיא דלא מיפשטא בדוכתא ומיפשטא מדוכתא אחריתי, דלעיל בגמ' [דף מב ב] איבעיא לן (מחוסר) [מעוכב] גט שחרור אם אוכל בתרומה אי לא ובמסי' כריתות בפרק המביא אשם תלוי (דף כד ב) אסיקנא דרשב"ג סבר דאוכל בתרומה ומשמע התם דהלכתא כותיה. וכן נראה דעת הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ח מהלכות מתנות עניים אין פודין את השבויין ביותר על דמיהן מפני תקון העולם שלא יהיו האויבים רודפין אחריהם לשבותן.

וכי תימא אם כן תקשי לן ההיא דאמרין לקמן בפי' הניזקין (דף נח א) דר' יהושע פדה לאותו תינוק בממון הרבה, יש לומר דמפני שהכיר בו שהוא תלמיד ותיק עשה כן שתלמיד חכם אין לנו כיוצא בו ולא חיישינן לפדיונו כלל אלא פודין אותו בכל מה שיכולין לפדותו וקודם לפדות למלך ישראל כדאיתא בהוריות (דף יג א). ולי נראה דבעיין מהתם לא מפשטא, דכיון דחיישי' לדוחקא דצבורא כ"ש דאיכא למיחש לדוחקא דבעל שלא לחייבו בתקנת חכמים לפדותה יותר מכדי דמיה, ואם איתא דהוה מיפשטא מההיא ברייתא הוה להו בגמי' לאיתויי הכא. אבל נראה שדעת הראשונים ז"ל היה דכיון דלא מיפשטא ואיכא למיחש לתקלה אין פודין דשב ואל תעשה שאני, ועוד דכיון דבגמי' פשט לה מההיא דלוי בר דרגא לא שבקינן פשטין דתלמודא משום ספיקא דאביי דאמר מאן לימא לן."

7. תוספות גיטין מה. ד"ה דלא ליגרבו ולייתו, וז"ל, "והא דתניא בפי' נערה (כתובות נב.) נשבית והיו מבקשין ממנה עד עשרה בדמיה פעם ראשון פודה, שאני אשתו דהויה כגופו יותר מבתו דהכא, ועל עצמו לא תיקנו שלא יתן כל אשר לו בעד נפשו. ור' יהושע בן חנניא דפרקיה לההוא תינוק בממון הרבה בהניזקין (לקמן דף נח.) לפי שהיה מופלג בחכמה, אי נמי בשעת חורבן הבית לא שייך דלא ליגרבו.

8. מאירי שם, וז"ל, "כבר ביארנו שאין פודין את השבויים ביתר מכדי דמיהם, ולא משום דוחקא דצבורא אלא מטעמא דלא ליגרבו בהו וליתו טפי, והילכך אף בשפודה עצמו משלו או שפדאוהו קרובים אין מרשין אותו לפדות ביתר מכדי דמיו, אלא שמכל מקום יש חולקין בפודה את עצמו שאין מונעין אותו מכלום הא בשאר קרובים מונעים. ויש שואלים בה שהרי בפרק הניזקין אמרו העבודה לא אזוז מכאן עד שאפדנו בכל ממון שפוסקין עלי ולא זזו משם עד שפדאו בממון הרבה, זו בשעת חורבן הבית היתה וליכא למיחש דליגרי בהו טפי שהרי כלם גלו ונשבו, או שמא כל שיש חשש מיתה אין לדבר קיצבה ואע"פ שאמרו (בבא בתרא ח' ב') דרך כלל שבי כולהו איתנהו ביה מכל מקום שבי שעיקרו לממון אין בו חשש מיתה, ויש אומרים שאותו שפדה תלמיד היה וצורבא מרבנן חייבין לפדותו בכל ממון שבעולם וליכא משום איגרוי שתורתו משמרתו, אע"פ שגרם החטא (ונכשל) [ונשבה] עכשו, וכל שכן שתלמיד חכם אין לו תמורה."

9. ים של שלמה גיטין פרק ד' סימן ס"ו, וז"ל,

דוחקא דציבורא הוא, ואם כן רשאי לפדות את בניו ואת קרוביו בכל ממון שירצה. אכן מה שכתב דלא שבקינן סתמא דתלמודא מפני דחוי דאביי, לא הבנתי את דבריו, וכי זו סתמא דתלמודא הוא, אין זה אלא מה שאמרו בבית המדרש ורצה לפשוט האיבעייה, ודחי שלא יוכלו לפשוט האיבעייה, בשלמא אי הוה אשכחן סתמא דתלמודא בדוכתא אחריתי דהוי ס"ל הכי הוה אזלינן בתריה למסמך עלה יותר מדברי האמוראים, אבל בחד נושא לא שייך לומר סתמא דתלמודא בקושיא או בפירוקא. וכל מה שכתב הר"ן הוא לפי שיטתו, דפסק התם הלכה כרשב"ג, אכן לפי מה שכתבתי שם דהלכה כת"ק, אם כן נפשוט מיניה דטעמא משום דוחקא דצבורא, על כן צריכים אנו לדברי התוספות (ד"ה דלא) והרא"ש (סימן מ"ד) דשאני אשתו שהוא כגופו, ועל עצמו לא תיקן.

והאידינא אנשי גומלי חסדים בארץ תוגרמא והסמוכים להם פודים השבויים יותר ויותר

"והא דפודה את עצמו בכל ממון שבעולם, היינו רשות, אבל לא חובה, אם לא בסכנת נפשות, ועיין בפרק הכונס סימן ט"ו. והר"ן כתב, שיי"א דאפילו הכי מיפשטא, מדתניא בפרק נערה שנתפתתה (כתובות, נ"ב ע"א) כו' לא שבקינן פשטיה דתלמודא משום ספיקא דאביי, דאמר מאן לימא לן ע"כ. והנה מה שכתב כיון דחיישינן לדוחקא דציבורא [ר"ל דאפילו ס"ל טעמא דדוחקא דציבורא], מכל מקום יכול רשב"ג שפיר לחלוק על הת"ק ולומר שאין הבעל פודה אותה יותר מכדי דמיה, ואם כן לא תוכל לפשוט מרשב"ג מידי. ומה שכתב עוד, אבל דעת הראשונים (י"ל) [ז"ל], הרמב"ם וסייעתו שפסקו לאיסור, מאחר דלא נפשטא הבעייה ונוכל לומר דמשום דוחקא דציבורא היתה אם כן במילי דרבנן למה אזל לחומרא, וכתב שכן היה (דעתו) [דעתם] מאחר דאיכא למיחש לתקלה להחמיר. והנה מה שכתב ועוד כו', חוזר לדבריו הראשונים, דס"ל דלא נפשטא האיבעי' ואפשר דטעמא משום

מכדי דמיהם, והיינו דמוותרים על דוחקיהו דציבורא שלהם, ה' יוסף על שכרם, ופעולתם לפני ה' צפון בעולם הבא, גם בעו"ה לע"ע נתמעטו ישראל בגולה, ויש לחוס על יתר הפלטה, שלא (תכוה) [תכבה] גחלת ישראל, וגם לעת הזאת מכבידים על ישראל יסורים וענויים, לכופם כדי לעבור על הדת, ולעשות מלאכה בשבת שלא לצורך. גם אם לא יפדו אותם איכא למחש לרוע לבם, שלא יהרגו אותם, ובסכנת נפשות פודין יותר מכדי דמיהו, עיין לקמן בסימן ע"א, על כן נדבה לבם בגופם ובממונם לפדות השבויים, וסייעתא דשמיא עמהם.

שמעתי על מהר"ם מרוטנבר"ק זכרונו לברכה, שהיה תפוס במגדול אייזנהם כמה שנים, והשר תבע מן הקהלות סך גדול והקהלות היו רוצים לפדותו, ולא הניח כי אמר אין פודין השבויים יותר מכדי דמיהם. ותמה אני, מאחר שהיה תלמיד חכם מופלג, ולא היה כמותו בדורו בתורה ובחסידות,

10. שו"ת רדב"ז ח"א סימן מ', וז"ל,

"שאלת ממני אודיעך דעתי על הא דתנן אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן אי הוי דמיהן כעבד הנמכר בשוק או הוי דמיהן כמו שנמכרים השבויים עכו"ם.

תשובה, כבר נהגו כל ישראל לפדות את השבויים יותר מכדי דמיהן הנמכרי' בשוק, שהרי זקן או קטן אין שוה בשוק יותר מעשרה דינרין ופודין אותו בק' או יותר, וטעמא דמנהגא הוא משום דקי"ל דטעמא הוא דילמא ליגרו וליתו וימסרו עצמן לשבות מהם, הרי אנו רואי' בזמן הזה שהשבאים אין יוצאים לכתחלה בשביל ישראל אלא לכל מי שימצאו, הילכך אפי' שפודין אותם יותר ממה ששוה בשוק כיון שאין פודין אותם יותר ממה שנפדין שאר עכו"ם מותר, והנח להם לישראל שהם גומלי חסד בני גומלי חסד.

והכי איכא למידק ממתני' דלא קתני אין פודין את השבויים יותר מכדי שיוויין אלא יותר מכדי דמיהן, משמע דמיהן של שבויים הרגיל בכל השבויים, אבל לפדות אותם יותר מכדי שאר השבויי' של שאר לשונות עכו"ם אין ראוי, דהא איכא למיחש דילמא כיון שפודין אותם יותר משאר השבויים יצאו לכתחלה לבקש יהודים וימסרו עצמם עליהם ואיכא נמי דוחקא דצבורא, וכ"ש שכבר נתפרסם שישראל פודין את השבויים אף על פי שאין להם משלהם כלום שודאי יעלו הרבה במחיריהם.

ושרי לפדותו בכל ממון שבעולם, ואם מרוב ענותנותו לא רצה להחזיק עצמו כתלמיד חכם מופלג, מכל מקום היה לו לחוש על ביטול תורה, כאשר כתב בעצמו, שהוא היה יושב בחושך וצלמות, בלי תורה ואורה, והיה מקונן שלא היו אצלו ספרי הפוסקים והתוספות, ואיך לא היה חש לעון ביטול התורה, מאחר שרבים צריכים לו. ובודאי דעתו היה, שאם יפדו אותו, אם כן יש למיחש שלא יעשו כן כל השרים לתלמיד חכם המופלג שבדור בעבור רוב הממון, עד שלא יספיק ממון הגולה לפדותם, ותשתכח התורה מישראל, כי גם שמעתי שהיה בדעת אותו הצורך לתפוס גם הרא"ש תלמידו ונדע לו וברח לטוליטילא, ונצול ברחמיו וברב חסדיו, ומשום הכי אמר החסיד, מוטב שתאבד מעט חכמה היתרת מישראל ממה שתאבד חכמת התורה עיקר, וזה האות שאז פסקה אותו הדבר והשמד לתפוס חכמי הגולה."

וא"ת הרי אנו רואים שפודין אותן יותר מכדי דמי שאר השבויים ומעשים בכל יום כן, וכל המרבה להתעסק במצוה זו הרי זה משובח, וי"ל דסמכו להם על א' מג' או ד' טעמים, חדא שיש עכו"ם שבו שפודין אותו בערך זה שאנו פודין הישראל, ואעפ"י שזה משלו וזה משל אחרים או שזה עכו"ם חזק ואמיץ לעבודה וזה הישראל חלוש וכחוש, לזה מ"מ לא יהיה מגמתו של השבאי לבקש ישראל אלא לבקש בעלי פדיון גדול, איני שמא יש בתוכם חכם שפודין אותו בכל ממון, או אפי' שאין עתה ת"ח אם יש בהם מי שמוכן לזה פודין אותו בכל ממון או שמא יש בהם קטנים יעבירו על הדת נמצא שאין אנו פודין אלא [בשביל] הדת ובדרך כלל כופין אותם לחלל שבתות ומועדות ומיסרין אותם ביסורים קשים ממות.

ואעפ"י שיש לבעל הדין לומר על כל התנאים הללו אומר התנא אין פודין את השבויים יותר מכדי דמיהן, מ"מ יש לדחות דדילמא לא איירי התנא בשבויים דאית בהו כל הני דאמרן, וכיון שהדבר ספק הנח להם לישראל ויחזיקו במדה, כיון שהם שמחים וששים בה יש להם בזה שכר גדול, ותו שאין אנו כופין אותם אלא הם בעצמם מתנדבין, [ו]אין כאן בית מיחוש ומצוה רבה איכא ויפה נהגו להחזיק במדת אברהם אע"ה דכתיב נדיבי עמים עם אלקי אברהם."

11. תוספתא גיטין פרק ג' ברייתא י"ב, וז"ל, "רשב"ג אומר אין מבריחין את השבויין מפני [תקון שבויים]."

12. גמרא גיטין מה., וז"ל, "בנתיה דרב נחמן בחשן קדרא בידייהו, קשיא ליה לרב עיליש, כתיב: (קהלת ז') אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי, הא איכא בנתיה דרב נחמן! גרמא להו מילתא ואשתביין, ואישתבאי איהו נמי בהדייהו. יומא חד הוה יתיב גביה ההוא גברא דהוה ידע בלישנא דציפורי, אתא עורבא וקא קרי ליה, אמר ליה: מאי קאמר? אמר ליה: עיליש ברח עיליש ברח, אמר: עורבא שיקרא הוא ולא סמיכנא עליה. אדהכי אתא יונה וקא קריא, אמר ליה: מאי קאמרה? א"ל: עיליש ברח עיליש ברח, אמר: כנסת ישראל כיונה מתילא, ש"מ מתרחיש לי ניסא. אמר: איזיל אחזי בנתיה דרב נחמן, אי קיימן בהימנותייהו אהדרינהו. אמר: נשי כל מילי דאית להו סדרן להדדי בבית הכסא, שמעינהו דקאמרן: עדי גוברין ונהרדעי גוברין, לימא להו לשבויהו דלירחקינהו מהכא, דלא ליתו אינשין ולישמעי וליפרקינן. קם ערק, אתא איהו וההוא גברא, לדידיה איתרחיש ליה ניסא עבר במברא, וההוא גברא אשכחיה וקטלוה. כי הדרן ואתן, אמר: הוּו קא בחשן קידרא בכשפים."

